

**BỘ GIÁO DỤC VÀ ĐÀO TẠO
VIỆN KHOA HỌC GIÁO DỤC VIỆT NAM**

ĐỖ NGỌC MIÊN

**PHÁT TRIỂN MỘT SỐ YẾU TỐ CỦA TƯ DUY SÁNG
TẠO CHO HỌC SINH TIỂU HỌC**

LUẬN ÁN TIẾN SĨ KHOA HỌC GIÁO DỤC

Hà Nội, 2014

**BỘ GIÁO DỤC VÀ ĐÀO TẠO
VIỆN KHOA HỌC GIÁO DỤC VIỆT NAM**

ĐỖ NGỌC MIÊN

**PHÁT TRIỂN MỘT SỐ YẾU TỐ CỦA TƯ DUY SÁNG TẠO
CHO HỌC SINH TIỂU HỌC**

**Chuyên ngành: Lý luận và lịch sử giáo dục
Mã số: 62.14.01.02**

LUẬN ÁN TIẾN SĨ KHOA HỌC GIÁO DỤC

**Người hướng dẫn khoa học:
GS.TS NGUYỄN HỮU CHÂU**

Hà Nội, 2014

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan rằng, đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Tất cả các nguồn số liệu và kết quả nghiên cứu trong luận án này là trung thực và chưa được sử dụng để bảo vệ một học vị nào. Các thông tin trích dẫn trong luận án đều đã được chỉ rõ nguồn gốc.

Tác giả luận án

Đỗ Ngọc Miên

MỤC LỤC

Danh mục các chữ viết tắt	
Danh mục các bảng biểu	
Danh mục các hình vẽ, biểu đồ	
MỞ ĐẦU	
1. Lý do chọn đề tài.....	1
2. Mục đích nghiên cứu.....	3
3. Khách thể, đối tượng nghiên cứu.....	3
4. Phạm vi và giới hạn nghiên cứu.....	3
5. Giả thuyết khoa học.....	4
6. Nhiệm vụ nghiên cứu.....	4
7. Các luận điểm đưa ra bảo vệ.....	4
8. Phương pháp nghiên cứu.....	4
9. Đóng góp của đề tài luận án.....	5
10. Cấu trúc của Luận án.....	5
CHƯƠNG 1. CƠ SỞ LÝ LUẬN CỦA VIỆC PHÁT TRIỂN TƯ DUY SÁNG TẠO CHO HỌC SINH TRONG DẠY HỌC TIỂU HỌC.....	7
1.1. Tổng quan lịch sử nghiên cứu các vấn đề thuộc lĩnh vực đề tài.....	7
1.2. Các vấn đề chung về tư duy.....	12
1.2.1. <i>Khái niệm tư duy.....</i>	12
1.2.2. <i>Đặc điểm của tư duy.....</i>	13
1.2.3. <i>Các giai đoạn của tư duy.....</i>	13
1.2.4. <i>Các thao tác tư duy.....</i>	14
1.3. Các vấn đề về tư duy sáng tạo.....	15
1.3.1. <i>Khái niệm tư duy sáng tạo.....</i>	15
1.3.2. <i>Đặc trưng của tư duy sáng tạo.....</i>	16
1.3.3. <i>Đặc điểm nhân cách của người có tư duy sáng tạo.....</i>	18
1.3.4. <i>Quan hệ giữa trí tưởng tượng và tư duy sáng tạo.....</i>	20
1.3.5. <i>Trở ngại của lối mòn tư duy đối với tư duy sáng tạo.....</i>	21
1.4. Tư duy sáng tạo của học sinh tiểu học.....	22
1.4.1. <i>Đặc điểm tâm lý của học sinh tiểu học.....</i>	22
1.4.2 <i>Tư duy và tư duy sáng tạo của học sinh tiểu học.....</i>	24
1.4.2.1. <i>Đặc điểm tư duy của học sinh tiểu học.....</i>	24

1.4.2.2. Tư duy sáng tạo của học sinh tiểu học.....	25
1.5. Một số vấn đề về dạy tư duy và phát triển tư duy sáng tạo cho học sinh.....	35
1.5.1. Quan niệm về “dạy tư duy”.....	35
1.5.2. Làm thế nào để tạo lập một “lớp học tư duy”.....	37
1.5.2.1. Môi trường của một “lớp học tư duy”.....	37
1.5.2.2. Nhân tố cơ bản trong “lớp học tư duy”.....	38
1.5.3. Phát triển một số yếu tố của tư duy sáng tạo cho học sinh.....	45
1.5.4. Biện pháp phát triển một số yếu tố của tư duy sáng tạo cho học sinh..	46
Kết luận chương 1.....	48
CHƯƠNG 2. THỰC TRẠNG PHÁT TRIỂN TƯ DUY SÁNG TẠO CHO HỌC SINH TRONG DẠY HỌC TIỂU HỌC HIỆN NAY.....	50
2.1 Khái quát về khảo sát thực trạng.....	50
2.1.1. Mục đích khảo sát.....	50
2.1.2. Đối tượng khảo sát.....	50
2.1.3. Phương pháp khảo sát.....	50
2.1.4. Mô tả nội dung khảo sát.....	50
2.1.5. Mô tả việc đánh giá kết quả khảo sát.....	51
2.2. Kết quả khảo sát thực trạng.....	51
2.2.1. Nhận thức của GV về TDST và DH phát triển TDST cho HS.....	51
2.2.2. Biểu hiện TDST của HS trong quá trình học tập.....	64
2.3. Đánh giá chung.....	66
Kết luận chương 2.....	70
CHƯƠNG 3. BIỆN PHÁP PHÁT TRIỂN MỘT SỐ YẾU TỐ CỦA TƯ DUY SÁNG TẠO CHO HỌC SINH CÁC LỚP CUỐI CẤP TIỂU HỌC.....	72
3.1. Nhóm 1: Các biện pháp tạo lập điều kiện cần thiết để phát triển TDST cho học sinh.....	72
3.1.1. Tạo lập môi trường sáng tạo trong lớp học.....	73
3.1.2. Tổ chức “lớp học tư duy”– cơ sở để phát triển TDST cho HS.....	76
3.1.2.1. GV phát triển các biện pháp dạy TD của mình để tạo lập “lớp học tư duy”.....	77
3.1.2.2. GV sử dụng các biện pháp dạy tư duy để phát triển hành vi của HS	

trong “lớp học tư duy”	89
3.2. Nhóm 2: Các biện pháp phát triển TDST cho HS	99
<i>3.2.1. Kích thích trí tưởng tượng sáng tạo cho HS.....</i>	<i>100</i>
<i>3.2.2. Tạo lập thói quen mò mẫm - thử sai cho HS.....</i>	<i>103</i>
<i>3.2.3. Rèn luyện việc sử dụng linh hoạt các TTTD cơ bản.....</i>	<i>107</i>
<i>3.2.3.1. Rèn luyện thao tác phân tích – tổng hợp.....</i>	<i>107</i>
<i>3.2.3.2. Rèn luyện thao tác so sánh – tương tự.....</i>	<i>111</i>
<i>3.2.3.3. Rèn luyện thao tác trừu tượng hoá - khái quát hoá.....</i>	<i>114</i>
3.2.4. Phát triển một số yếu tố của TDST cho HS.	116
<i>3.2.4.1. Phát triển tính mềm dẻo của tư duy (flexibility).....</i>	<i>117</i>
<i>3.2.4.2. Phát triển tính thuần thục (fluency) của tư duy.....</i>	<i>128</i>
<i>3.2.4.3. Phát triển tính độc đáo (originality) của tư duy.....</i>	<i>131</i>
Kết luận chương 3.....	136
CHƯƠNG 4. THỰC NGHIỆM SƯ PHẠM.....	138
4.1. Khái quát về thực nghiệm sư phạm.....	138
<i>4.1.1. Mục đích thực nghiệm.....</i>	<i>138</i>
<i>4.1.2. Nội dung thực nghiệm.....</i>	<i>138</i>
<i>4.1.3. Đối tượng thực nghiệm.....</i>	<i>138</i>
<i>4.1.4. Thời gian thực nghiệm.....</i>	<i>139</i>
<i>4.1.5. Tổ chức thực nghiệm.....</i>	<i>139</i>
4.2. Kết quả thực nghiệm.....	140
<i>4.2.1. Các bình diện được đánh giá.....</i>	<i>140</i>
<i>4.2.2. Giải thích sơ bộ về đề kiểm tra.....</i>	<i>142</i>
<i>4.2.3. Phân tích kết quả thực nghiệm.....</i>	<i>143</i>
<i>4.2.3.1. Đánh giá định lượng.....</i>	<i>143</i>
<i>4.2.3.2. Đánh giá định tính.....</i>	<i>148</i>
4.3. Đánh giá chung về thực nghiệm sư phạm.....	158
Kết luận chương 4.....	162
KẾT LUẬN.....	164
KIẾN NGHỊ.....	168
DANH MỤC CÁC CÔNG TRÌNH ĐÃ CÔNG BỐ.....	169
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	170
PHỤ LỤC.....	182
<i>Phụ lục 1: Phiếu hỏi GV và HS.....</i>	<i>183</i>

<i>Phụ lục 2: Kết quả xử lý số liệu các phiếu hỏi GV và HS.....</i>	196
<i>Phụ lục 3: Mô tả việc đánh giá kết quả điều tra, khảo sát.....</i>	206
<i>Phụ lục 4: Một số nét về các trường được điều tra.....</i>	209
<i>Phụ lục 5: Giáo án một số tiết dạy minh họa (thực nghiệm sư phạm).....</i>	210
<i>Phụ lục 6: Các đề kiểm tra (thực nghiệm sư phạm).....</i>	223
<i>Phụ lục 7: Đáp án và bài giải một số đề kiểm tra (TNSP).....</i>	230
<i>Phụ lục 8: Bình luận các tiết dạy và ví dụ phân lớp học tư duy.....</i>	261
<i>Phụ lục 9: Các bản đánh giá, nhận xét TNSP.....</i>	277

DANH MỤC CÁC CHỮ VIẾT TẮT

Viết tắt	Viết đầy đủ
DVBC	Duy vật biện chứng
DH	Dạy học
ĐC	Đối chứng
GDTH	Giáo dục tiểu học
GV	Giáo viên
HS	Học sinh
NXB	Nhà xuất bản
NDDH	Nội dung dạy học
PPDH	Phương pháp dạy học
PL	Phụ lục
QTDH	Quá trình dạy học
SGK	Sách giáo khoa
TN	Thực nghiệm
TD	Tư duy
TTTD	Thao tác tư duy
TDLG	Tư duy lôgic
TDST	Tư duy sáng tạo
TDPP	Tư duy phê phán
TNSP	Thực nghiệm sư phạm
Tr	Trang
VD	Ví dụ

DANH MỤC CÁC BẢNG BIỂU

TÊN BẢNG BIỂU	Trang
<i>Bảng 1.1. Mức độ TDST của HS bộc lộ trong quá trình học tập.....</i>	197
<i>Bảng 1.2. Nhận thức về tầm quan trọng của việc phát triển TDST cho HS tiểu học.....</i>	197
<i>Bảng 1.3. Một số biểu hiện tư duy sáng tạo của HS trong giờ học.....</i>	198
<i>Bảng 1.4. Mức độ thực hiện các hoạt động trong giờ dạy của GV nhằm phát triển một số yếu tố của TDST cho HS.....</i>	199
<i>Bảng 1.5. Một số cách phát triển tư duy sáng tạo cho học sinh.....</i>	201
<i>Bảng 1.6. Mức độ một số hoạt động học tập của HS.....</i>	203
<i>Bảng 1.7. Mức độ một số hoạt động học tập của HS thể hiện TDST.....</i>	204
<i>Bảng 1.8. Mức độ một số hoạt động của HS trong học phân môn cụ thể.....</i>	204
<i>Bảng 1.9. Mức độ một số hoạt động của GV trong quá trình dạy học qua ý kiến của HS.....</i>	205
<i>Bảng 1.10. Vai trò của TDST trong quá trình học tập của HS.....</i>	205
<i>Bảng 4.1. Kết quả kiểm tra trước khi thực nghiệm (Kết quả bài kiểm tra số 1).....</i>	143
<i>Bảng 4.2. Kết quả kiểm tra sau khi thực nghiệm (Kết quả bài kiểm tra số 2)</i>	144
<i>Bảng 4.3. Kết quả kiểm tra trước và sau thực nghiệm của nhóm lớp đối chứng.....</i>	146
<i>Bảng 4.4. Kết quả kiểm tra trước và sau thực nghiệm của nhóm lớp thực nghiệm.....</i>	147

DANH MỤC CÁC HÌNH VẼ, BIỂU ĐỒ

Tên biểu đồ	Trang
<i>Biểu đồ 4.1: So sánh kết quả kiểm tra trước thực nghiệm của học sinh lớp thực nghiệm và lớp đối chứng.....</i>	144
<i>Biểu đồ 4.2: So sánh kết quả kiểm tra sau thực nghiệm của học sinh lớp thực nghiệm và lớp đối chứng.....</i>	145
<i>Biểu đồ 4.3: So sánh kết quả kiểm tra trước thực nghiệm và sau thực nghiệm của học sinh lớp đối chứng.....</i>	146
<i>Biểu đồ 4.4: So sánh kết quả kiểm tra trước thực nghiệm và sau thực nghiệm của học sinh lớp thực nghiệm.....</i>	147